CZU:81'28
ORCID:0000-0002-2686-3942

Ecaterina PLEŞCA

Institutul de Filologie Română
„Bogdan Petriceicu-Hasdeu"
(Chişinău)

CUVINTE DE SUBSTRAT EXAMINATE DIN PERSPECTIVA GEOGRAFIEI LINGVISTICE (II)

The substrate words examined from the perspective of the linguistic geography (II)

Abstract: The article presents the autochthonouswords (letter B – *brânză* „cheese", *brâu* „belt", *brusture* „burdock", *buc* „poor quality wool", *bucura* „rejoice", *bunget* „oak groves", *buză* „lip") from the Daco-Romanian dialects spoken east of the Prut in over 240 localities in the Republic of Moldova and allogeneic environments in Ukraine, Russian Federation, Republic Abkhazia and Kazakhstan, according to the network of linguistic atlases (ALM, ALRR. Bas., ALCC), dialectal texts, dialectal dictionary etc.

The application of the linguistic geography method as a method of researching substrate words highlights not only aspects related to the territorial spread and resistance over time of the examined words, but also aspects related to their history and evolution in the given space, semantics and derivation.

Keywords: territorial spread, point of inquiry, polysemantic word, semantic evolution, derivative, local word, Romanian language, etc.

Rezumat: În articol sunt prezentate cuvintele autohtone (litera *B – brânză, brâu, brusture, buc, bucura, bunget, buză)* din graiurile dacoromâne vorbite la est de Prut în peste 240 de localități din Republica Moldova și medii alogene din Ucraina, Federația Rusă, Republica Abhază și Kazahstan (potrivit rețelei atlaselor lingvistice *ALM, ALRR. Bas., ALCC*), *a textelor dialectale, Dicționarului dialectal* ș. a.

Aplicarea metodei geografiei lingvistice în cercetarea cuvintelor de substrat pune în evidență nu doar aspecte ce țin de răspândirea teritorială și rezistența în timp a cuvintelor examinate, ci și aspecte ce țin de istoria și evoluția lor în spațiul dat, de semantică și derivare.

Cuvinte-cheie: răspândire teritorială, punct de anchetă, cuvânt polisemantic, evoluție semantică, derivat, cuvânt autohton, limba română ș. a.

B r â n z ă

I. Autohtonul *brânză* îşi are originea în viaţa păstorească din spaţiul carpato-balcanic, spaţiu în care cunoaşte o răspândire largă până în prezent. La români el denumeşte două produse alimentare preparate din lapte – brânza de oi şi

BDD-A31598 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:22 UTC)

brânza de vaci. Este definit prin „produs alimentar obţinut prin coagularea şi prelucrarea laptelui" (DEX). Face parte din fondul principal lexical al limbii române (Graur, p. 48).

Cuvânt foarte vechi cu prime atestări în documente din ţările vecine: *brenţe* între <1356-1381>, apoi antroponimul *Brinsa* la 1477 şi oiconimul *Brъndzi* (locativ sg. în slavonă) la 1490 (DERS, p. 23; Mihăilă, p. 254, 303). M. Vasmer aduce apelativul *brenţe* „brânză valahă" atestat la 1370 în Dubrovnik (Vasmer, p. 223). În română însă apelativul *brânză* îşi are prima atestare la Ion Neculce (*Letopiseţul* II, 248/19) (MDA).

Este unul dintre cuvintele de substrat deduse din comparaţia cu alte limbi indo-europene. Încă B. P.-Hasdeu s-a pronunţat pentru originea lui autohtonă raportându-l la *rânză* (ca cel de-al doilea element al cuvântului *bo-ranza*, ambele trace.) G. Pascu l-a pus în legătură cu interjecţia *bâr* gândindu-se la un derivat **ber* „oaie", precum alb. *ber* (Rosetti, p. 253; ILR, p. 354; Ciorănescu, p. 114-115). Gr. Brâncuş îl pune în legătură cu alb. *brenza*, *-t* pl. „măruntaie", var. *brendësa*, sinonim cu *përbrendësa-t*, *brendshme-t* „interiorul stomacului de miel, utilizat pentru fabricarea brânzei" (ILR, p. 354). Pe baza faptelor de limbă cunoscute şi realitatea pe care acestea o reprezintă, pornind de la „interius, viscera", Brâncuş stabileşte evoluţia semantică de la „chiag" la „brânză" (Brâncuş, 1983, p. 45).

Pentru originea de substrat a rom. *brânză* s-au pronunţat C. Poghirc (IIR, p. 354), Gr. Brâncuş (1983, p. 44-45), G. Ivănescu (H. Mihăescu, p. 312), N. Raevschi (SDE, p. 60) ş.a.

Autohtonul *brânză* este bine cunoscut în dacoromână (în afara graiurilor munteneşti). În meglenoromână (*broṇza*(/*ă*)/ *broándză*, *brăndză*) nu este cunoscut în toate localităţile. În dialectul istroromân termenul lipseşte, sensul „brânză" fiind redat prin *caş*. În aromână (*brîndză*) se întâlneşte rar, fiind înlocuit prin termenul *caş* (Popescu-Sireteanu, p. 123-124; Brâncuş, 1983, p. 44; Th. Capidan, p. 159).

II. DELM defineşte pe ***brânză*** s. f. prin „produs alimentar preparat din lapte de oaie sau capră închegat sau din lapte de vacă prins şi stors de zer" (DELM, p. 183).

În graiurile limbii române vorbite la est de Prut termenul păstoresc *brânză* are răspândire generală fiind înregistrat cu variantele fonetice *brîndî*, *brînzî*, (rar) *brîndă*. Cuvântul îl avem cartografiat pe harta „Brânză de oi" (ALRR. Bas. II, h. 206). Fără a fi precizată varietatea produsului, *brânză* (var. *brîndî*) a fost notat în pct. 5, 6, 10, 20, 22-25, 27, 30, 34, 36, 42, 47, 48, 53-55, 59-63, 65, 67-69, 70, 80-82, 88, 89, 96, 99, 100-103, 106, 109, 110, 112-115, 119, 121-123, 125, 127, 129, 130, 132-136, 139, 140, 143, 145-148, 151-153, 155, 157, 163-165, 167, 173-175, 179, 187-189, 195, 200, 202-205, 207, 211, 213-216, 218, 219, 222, 224, 227, 235, 237. Potrivit aceleiaşi surse, în pct. 14, 36, 78, 89, 93, 104, 105, 107, 111, 126, 128, 129, 131, 139, 144, 147, 150, 154, 156, 158-162, 166, 168-170, 176, 178, 183-185, 193, 196-198, 201, 212, 217, 236 prin cuvântul

BDD-A31598 © 2020 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:22 UTC)

examinat sunt denumite mai multe „feluri" de produs lactat obţinut prin fermentare (tot acolo). Pentru varietatea numită „telemea" autohtonul *brânză* (var. *brînḑî*) a fost înregistrat în punctele de anchetă: 9, 13-15, 17-19, 21, 29, 31, 35, 40, 41, 73, 74, 77, 79, 83, 84, 87, 90-92, 94, 95, 100, 105, 108, 110, 111, 113, 116, 118, 120, 126, 180, 182, 186, 194, 199, 206, 209, 221, 223, 225 (tot acolo). În punctele 1, 8, 17, 28, 32, 33, 36, 37, 39, 43, 44-46, 50, 56, 66, 75, 76, 105, 111, 126, 135, 136, 171, 216, 220 cuvântul a fost notat pentru varietatea „brânză fărămiţată" (tot acolo). Pentru noţiunea „caş de oaie" acesta a fost notat în pct. 112, 143, 146, 188, 194, 225, 233, 235. În pct. 24, 110, 140, 145, 157, 163, 187, 218 autohtonul *brânză* (var. *brînḑî*) este utilizat de localnici pentru a desemna caşul (de oaie), alături de termenul *caş* (ALRR. Bas. II, Pl. 13). Numai în pct. 227 (s. Moldovanskoe) autohtonul *brânză* (var. *brînḑî*) a fost notat pentru a desemna urda, produs lactat secundar (ALMI/1, h. 98).

Atlasele de la Chişinău au notat cuvântul într-un şir de îmbinări de cuvinte ce denumesc varietăţi şi forme de pregătire şi păstrare ale produsului dat: *brînḑî di ʷo̯i* (pct. 11, 12, 16, 142)/ *brînḑî di ʷo̯aĭi* (pct. 137, 138, 141)/ *brînḑî di u̯aĭi* (pct. 51, 85, 86, 210); *brînḑî fălii̯* (pct. 78, 89, 93, 100, 104, 107, 128, 129, 131, 139, 144, 147, 154, 156, 158-162, 166, 170, 176, 178, 183-185, 193, 196-198, 201, 212, 217, 236), *brînḑî bîcăţ* (pct. 150, 168), *brînḑî ḫrinc* (pct. 12, 142)/ *brînḑî ḫrinș* (pct. 56, 100, 105, 111, 126), *brîʷḑî di caș* (pct. 113), *brînḑî kilimé* (pct. 169)/ *brînḑî kulimé* (pct. 171), *brînḑî farmatî* (pct. 12, 142)/ *brînḑî fărmatî* (pct. 78, 93, 104, 107, 111, 128, 131, 144, 150, 154, 156, 158-162, 166, 168, 176, 178, 183-185, 193, 196-198, 201), *brînḑî kisatî* (pct. 170, 212, 217, 236), *brînḑî batutî* (pct. 7), *brînḑî frecatî* (pct. 11, 36, 89, 105, 126, 129, 139, 147), *brînḑî jîntuitî* (pct. 26), *brînḑî muratî* (pct. 7) (ALRR. Bas. II, h. 206); *brînḑî nesăratî* (pct. 143) (ALRR. Bas. II, Pl. 13); *brînḑî prinsî* (pct. 199, 203, 218, 219, 223) (ALRR. Bas. IV, h. 465), (pct. 221) (ALM, într. 1364; după DD I, p. 164). Alte îmbinări de cuvinte conţin în structura lor pe *brânză* ca determinant – ele desemnează strecurătoarea (de pânză) prin care brânza este scursă de zer: *strecătoare de brînză* (pct. 75), *torbî di scurs brînḑa* (pct. 133, 225), *torbî di brînḑî* (pct. 204), *săculeţ di scurs brînḑa* (pct. 133), *săculeţ di strecurat brînḑa* (pct. 188), *săculeţ de brînză* (pct. 214, 218), *culioc di strecurat brînḑî* (pct. 236) (ALM II/1, h. 687).

Cele câteva derivate formate de la autohtonul *brânză* desemnează noţiunea „căşărie", adică încăperea unde este preparat produsul: *brînḑărie* (pct. 75, 97, 110, 112, 141, 144, 165, 175, 183, 184, 193-195, 198, 199, 224, 225), *brînḑărni* (pct. 82, 97, 99, 101, 106, 113, 118-120, 123, 135), *brînḑărcî* (pct. 136, 137, 157), precum şi compusul *brânzovárne* [format din *brânză* s. f. + rus. *varit'* vb. „a fierbe, a prepara prin fierbere"] notat ca termen neologic în pct. 69 (ALRR. Bas. II, h. 205). Tot aici ar fi de amintit s. *Brânza*, la care se referă în răspunsurile sale informatorul din s. Văleni (pct. 211) (ALM II/2, h. 794).

ADCC. Românescul *brânză* a fost înregistrat de ADCC (harta **brîn(d)za*) pe întreg spaţiul carpatic cartografiat desemnând varietăţi ale produsului lactat

BDD-A31598 © 2020 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:22 UTC)

nominalizat. Dintre cele şapte semnificaţii cu care a fost cartografiat cuvântul în spaţiul cercetat, în punctele de anchetă cu populaţie românească au fost notate numai sensurile: (1) brânză de oi pregătită pentru păstrare (fărâmiţată sau tăiată bucăţi mici şi sărată); (2) brânză de oi pregătită pentru păstrare, tăiată bucăţi şi pusă în sărămură; (3) brânză proaspătă din lapte de vacă (ADCC 3, Pl. (= planşa) 21).

În localităţile anchetate din R. Moldova autohtonul *brânză* a fost notat (cu var. *брынзы*) în pct. 114 (3), 117 (1, 3), 118 (3), 119 (1, 3), 120 (1, 2, 3), 121 (1, 2, 3), 122 (3), 123 (3), 124-128 (1, 2, 3); apoi în îmb.: *брынзы frekatы*, pct. 114 (1), *брынзы kaš*, pct. 114 (2), 119 (2), *brânză fərmatы*, pct. 118 (1), 122 (1), 123 (1); *брынзы bukəc*, pct. 118 (2), 122 (2); *брынзы kalupurʲ*, pct. 123 (2); *брынзы hrinšʲ*, pct. 123 (2) (ADCC 3, h. 41). În localităţile româneşti din Ucraina cuvântul cunoaşte aceleaşi var.: *брынзы* în pct. 78 (1, 2, 3), 80 (1, 2, 3), 110 (1, 3), 131 (1, 2, 3) şi *брынзы* în pct. 94 (2, 3), 129 (1, 2, 3), 130 (3). În unele dintre localităţile anchetate autohtonul *brânză* a fost notat în îmbinările de cuvinte: *брынзы bətutы*, pct. 94 (1), *брынзы frətыntatы*, pct. 110 (1), *брынзы mərincыkы*, pct. 130 (1), *брынзы bыkəc*, pct. 130 (2), *брынзы fəlii*, pct. 130 (2) (ADCC 3, Pl. 21).

Pe o arie foarte largă din spaţiul cercetat de ADCC, incluzând şi localităţile româneşti anchetate, cuvântul examinat a fost notat pentru varietatea de brânză de oi sărată, pregătită pentru a fi păstrată (ADCC 3, h. 41). În R. Moldova, cu sensul dat, *brânză* (var. *брынзы*) a fost notat în pct. 117, 119, 120, 121, 124-128, precum şi în îmb.: *брынзы frekatы* (pct. 114), *брынзы kaš* (pct. 114, 119), *брынзы fərmatы* (pct. 118, 122, 123), *брынзы bukăc* (pct. 118, 122), *брынзы kalupurʲ* (pct. 123), *брынзы hrinšʲ* (pct. 123) (tot acolo). Ca determinativ, autohtonul *brânză* a fost notat în îmbinări de cuvinte denumiri de fierturi preparate cu brânză de oi: *supы ku klucki di брынзы* (pct. 127) şi *supы di брынзы* (pct. 129) (ADCC 3, Pl. 9). La românii din Ucraina, pentru brânza de oi sărată şi pregătită pentru a fi păstrată, cuvântul a fost notat în pct. 78, 80, 94, 110, 131 (var. *брынзы*), 129 (var. *брынзы*) (tot acolo). În pct. 110 cuvântul examinat a fost notat, alături de *kaš*, şi pentru brânza de oi proaspătă obţinută după scurgerea zerului. (ADCC 3, h. 42). În unele dintre aceste localităţi autohtonul *brânză* a fost notat în îmbinări de cuvinte desemnând „feluri" de păstrare a produsului alimentar: *брынзы bətutы* (pct. 94), *брынзы frətыntatы* (pct. 110), *брынзы mərincыkы*, *брынзы bыkəc*, *брынзы fəlii* (pct. 130) (ADCC 3, h. 41). În pct. 110 apare ca determinativ în îmb. *kəmarə la брынзə*, prin care este desemnată încăperea de la stână unde sunt păstrate produsele din lapte (ADCC 1, Pl. 16).

TD. Ar fi de menţionat faptul că în spaţiul de limbă română cercetat autohtonul *brânză* a fost notat cu precădere în texte dialectale despre „Cum se face brânza de oi", „Cum se face brânza de vaci", „Cum se face brânza de vaci şi untul", „Cum se face untul şi brânza", „Lucrul la stână" ş.a. înregistrate în localităţile: Boian (pct. 17), Forostina (pct. 22), Vancicăuţi (pct. 23), Pererâta (pct. 27), Moşana (pct.

BDD-A31598 © 2020 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:22 UTC)

43), Ochiul-Alb (pct. 45), Cobani (pct. 50), Cosăuţi (pct. 56), Octeabriscoe (pct. 60), Nemirovca (pct. 64), Sănătăuca (pct. 70), Coşerniţa (pct. 73), Hlinjăni (pct. 77), Sărata-Veche (pct. 87), Novosergheevka (pct. 92), Lalova (pct. 105), Cişmea (pct. 110), Mihailovka (pct. 113), Coşniţa (pct. 135), Şipca (pct. 136), Bălăbăneşti (pct. 138), Leninskoe (pct. 146), Ternovca (pct. 157), Toceni (pct. 182), Nadrecinoe (pct. 186), Kamenskoe (pct. 194), Taraclia de Salcie (pct. 198), Vişniovoe (pct. 205), Dmitrovca (pct. 209), Suvorovo (pct. 212), Oziornoe (pct. 220) anchetate între anii 1962-1964 (TD I-III), apoi în localităţile Valea Hoţului (Dolinskoe, pct. 120), Cartal (Orlovka, pct. 222), Giurgiuleşti (pct. 218), Handrabura (pct. 101), Tocila, Nestoita, Martânoşa (pct. 231); Igeşti, Proboteşti (Diakovţî, pct. 20), Boian (pct. 17), Strâmtura – localităţi anchetate între anii 1991-1995 (Gr. rom. 2000). Pe întreg spaţiu de limbă română, regional, sunt cunoscute câteva tehnologii de preparare a brânzei. În cele ce urmează, din relatările informatorilor la temă, vom aduce câteva exemple pentru fiecare dintre varietăţile de brânză preparate în spaţiul nostru geografic. Cu referire la obţinerea brânzei de vaci proaspătă prezentăm următoarele fragmente de text: *... vă tămurĭésc ca cum brînda sâ fâși// ŭo lŭam/ ŭo púnem ĭ ulcór /ie sâ…înăcrĭești/ smîntîna lu'ám// … și-ŋcălzîm cuptĭórĭu/ ĭ băgăm ulșuárli ĭéstea-ŋ cuptĭór!/ ĭéli să-ŋcăldiăsc/ ŭo!/ ș-ápâĭ li scotém/ ș-ápâĭ li dam într-o márli/ și li puném pi… sî scúrî/ și-ĭ brînda/* (Gr. rom., Valea Hoţului [pct. 120], p. 74); *În 'oálili ŝéĺĭa ĭésti kișĺiác ș-aĭ ĭei, ș-aĭ puĭ la căĭdúț, și sâ prindi, și sâ fâși brînda la caĭd, și ĭei pi úrmî, dúpă ŝi s-o prins 'oálili ŝéĺĭa di kișĺiac, ĭei și puĭ în strecăt'oári, și li scurzi, și sâ scúrzi brînda frumós di dăr… ș-o sar frumós cu sári, ș-o puĭ în pútinâ…* (TD II/1, p. 264, Dmitrovca, pct. 209). În putină se păstrează, de regulă, brânza de oi, cea închegată. Iată câteva relatări ale informatorilor cu referire la prepararea brânzei de oi: *Fiméĭa o muĭét kĭágu, cari sî sc'oáti din ńel, cu brînda prigatít sarát, l-o muĭét, o stricurát láptili, l-o turnát într-o pútinâ… Cári vrau sî făcâ brînda mai búnâ, o înkegát láptili, l-o mesticát acólo c-un băț curát. dăru l-o scurs și l-o pus dĭ -asúpra… Pi úrmâ o luát și l-o turnát într-o stricat'oári… și o lĭagát stricat'oári ș-o pus la bánti* [culme]*… ca sî p'oátă scurgi.* (TD II/2, p. 74, s. Forostina, pct. 22); *Aĭșĭa la noi sî mulzé 'óili, fășém brînda. Aș̆ĭála lapti într-îns noi puném 'oĺĭácâ di kĭag. Piști 'óptspreși minútur sâ grămădéști brînda.* (TD II/1, p. 190, Leninskoe, pct. 146); *Pi úrmî 'ómu ĭe brînda* [de la stână]*, 'o ĭe cu dînsu acásî, 'o púni pĭ'o másâ 'or într-'o covátâ… și mai zvînțiadâ 'oĺiacâ… Ș-'o púni la pútinâ. O pus-'on rînd d caș, púni 'on rând di brînda marunțícâ ș-aș̆á, păn-împli pútina. Dúpa ŝi 'o-mplút gíni pútina, fiómĕĭa sâ dúși la stînâ ș-adúși dăr pr'oaspât și t'oármâ pisti brînda* (TD III/1, p. 62, Moşana, pct. 43).

O altă categorie de texte ce înregistrează autohtonul *brânză* sunt cele cu referire la pregătirea şi servirea bucatelor la care este folosită brânza (plăcinte, colţunaşi, învârtită, mămăligă): *Plășínti luăm ș-frământăm, și lățîm túrti subțîréli, ș-li únțîm cu unt ș-presurăm cu brînda, ș-li luăm, ș li ŝĭușím, ș-li púnim în tăvăĭ, ș li c'oášim.* (TD II/1, p. 128, s. Novosergheevca, pct. 92); *Aĭ întíns binișór túrta,*

BDD-A31598 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:22 UTC)

ai presurát brînḑâ ş-ai pus îlnc-o túrtî, pi úrmî o strânž aşá frumós grămádâ… (TD II/1, p. 219-220, Kamenskoe, pct. 194); [Turta pentru învârtită] *ᵘo ntínd píşti tᵘoátî másа, ᵘo uŋg cu ᵘolói, ş-ápu pun áltî túrtî, şî iar ᵘo uŋg cu ᵘoloi, ş-apu pun altî turtî, şî iarᵘo uŋg cuᵘolói, ş-ápu a triiḭa iarᵘo uŋg gíni… Ş-ápu presór brînḑâ, ᵘo nvălătušésc, ş-o šiušésc, ş-o púii n tavá şî gáta nvârtíta* (TD III/2, p. 96, Şipca, pct. 136); [În învârtită]… *pui ᵘo kílî di brînḑî, fărîi brînḑa, prin răḑărᵘoári ᵘo daḭ, strîš v-o pátru-šinš ᵘóuâ, puḭᵘo túrtî, unž túrta, puḭ žimérî, puḭ brînḑa, … mai pui áltâ túrtâ, pui iar un rând cu žiméri, cu brînḑâ… pân în trii túrti.* (TD III/2, p. 162, Nadrecinoie, pct. 186) ş.a.

Autohtonul *brânză* a fost notat ca nume de familie în onomastica din satele Nestoia şi Proboteşti din reg. Cernăuţi: în numele informatorului *iiuón brînḑă* (Gr. rom., Nestoita, p. 149) şi în numele de loc *Podu lu Brânzei* (Gr. rom., Proboteşti, p. 217).

Sursele de referinţă înregistrează derivatele *brânzar* sb. „ciobanul care face brânza de oi" (pct. 110), notat *brândzăriu* (TD I/1, p. 215, s. Cişmea, pct 110; DD, p. 163) şi *brânzi* vb. „a se înăcri" notat în sintagma „laptili s-o brândzât" în s. Crişcăuţi, Donduşeni (AD; după DD I, p. 163). În punctele de anchetă 51 şi 64 a fost notat compusul *brândzăliaga* s.f., hot. (înv.) cu sensul „săptămâna albă" (la creştini) (ALM, într. 889; după DD I, p. 163).

La est de Prut *brânză* şi derivatele lui sunt cunoscute ca nume de familie şi poreclă. În toponimie avem s. *Brânza* în rauinul Cahul, satele *Brânzeni* în raioanele Edineţ şi Glodeni, *Brânzenii Noi* şi *Brânzenii Vechi* în raionul Teleneşti (Eremia, 2008, p. 52).

Z. Arbore aminteşte de valea *Brânzişoara*, lângă râul Racovăţ, locul unde este aşezat s. *Brânzeni* [Edineţ] (Arbore, p. 37). În stânga Nistrului, în R.A.S.S.M., au existat sate româneşti *Brânza* şi un sat *Brânzeni*, atestat şi cu forma *Brînzari* (Raileanu, p. 23). Ultimul este menţionat în *Cronica Ipat'ev* (scrisă aproximativ pe la 1425) (tot acolo).

B r â u

I. Cuvântul face parte din fondul principal lexical al limbii române (Graur, p. 48).

Autohtonul ***brâu*** s.n., pl. *brâie/brâuri* este explicat prin „cingătoare lată de lână, de piele, de mătase etc. pe care o poartă ţăranii"; „parte a corpului omenesc pe care o încinge brâul"; „ornament care înconjură uşile, ferestrele, faţadele etc. unei case" (DEX)/ „dungă vopsită sau în relief, ce înconjoară pereţii, ferestrele sau uşile unei case" (Mihăilă, p. 151).

A fost atestat în sec. al XVI-lea în *Codicele Voroneţean* (27/3-4) (MDA). De-a lungul secolului înregistrează mai multe forme. Se numără printre cele 32 de cuvinte autohtone sigure cu prime atestări din cel dintâi secol de scriere în limba naţională (Mihăilă, p. 152, 256).

BDD-A31598 © 2020 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:22 UTC)

Cuvânt comun românei cu albaneza. În ambele limbi sensul de bază denumeşte acelaşi obiect – cingătoarea (ILR, p. 337). Din compararea formelor din albaneză şi română ale cuvântului, se poate susţine că termenii provin dintr-o limbă anterioară comună (Rosetti, p. 246; Brâncuş, 1983, p. 46-47). Pentru româna comună a fost reconstruită forma **brəmu* (presupunându-se un etimon comun **brɐmu*, **bramu*) (IIR, p. 337; Brâncuş, 1983, p. 47). Al. Philippide îi trage originea dintr-un **bre-n-*, care va fi existat ca element autohton la baza limbii române şi din care s-a putut dezvolta apelativul *brâu* (Philippide, p. 701, 747).

Majoritatea cercetătorilor consideră rom. *brâu* cuvânt autohton: Al. Philippide (tot acolo), Al. Rosetti (p. 246), C. Poghirc (ILR, p. 337-338), I.I. Russu (1970, p. 140; 1981, p. 273-274), Gr. Brâncuş (1983, p. 46-47 ş.a.), N. Raevschi (SDE, p. 609), G. Ivănescu (Mihăescu, p. 312), Gh. Mihăilă (p. 152) ş.a.

Apelativul *brâu* se află printre cuvintele de substrat atestate în toate cele patru dialecte ale limbii române. În sudul Dunării este bine răspândit în aromână, dialect în care au fost fixate cele mai multe forme, inclusiv arhaice: *bărnu*, *bârnu*, *bârn*, *brân*, *brăn*, *brănu*, *băru*, *brâu*, „cingătoare, brâu; generaţie". În istroromână au fost notate formele *brăv*(*u*), *brău*, *bârv*(*u*) s.n. „cingătoare", „bârnă orizontală la mijlocul peretelui", „dungă, ornament", iar în meglenită formele *brǫn* „brâu" şi *brăn* „brâu, dungă" (Russu, 1970, p. 140; Mihăilă, p. 256; ILR, p. 337; Rosetti, p. 246).

II. În limba română vorbită la est de Prut cuvântul *brâu* este polisemantic şi cu circulaţie generală. Este explicat prin „cingătoare lată, de obicei ţesută sau aleasă din lână colorată, făcând parte din piesele costumului naţional", „parte a corpului omenesc unde se pune cingătoarea; mijloc; talie", „dungă cu element decorativ, care delimitează diferite porţiuni ale unui perete sau care înrămează uşile şi ferestrele", (la pl.) „dungă de culoare închisă care înconjoară partea de jos a pereţilor la casele de la ţară" (DELM, p. 184).

Potrivit ALM (harta 74 „Brâu"), cu sensul „cingătoare", cuvântul a fost notat în marea majoritate a punctelor de anchetă având formele *brâu* şi *brău*. În pct. 210 (Alexandrovka, reg. Nicolaev) avem notată forma *brâv* (ALM I/1, h. 74). Pentru a desemna cingătoarea, în pct. 228 (Moldovanovka, reg. Krasnodar) este folosit derivatul diminutival *brâuşor*, iar prin forma obişnuită *brâii* pl. sunt denumite „brâiele ce se trag la casă" (tot acolo). Cu sensul „brâie la casă" cuvântul este cunoscut şi în R. Moldova. ALM a notat pluralul *brâie* în îmbinările: *cu negreali trag brâii* (pct. 143, 152, 163) şi *negreali di tras brîiie la casî* (pct. 214) (ALM I/2, h. 351).

În ALRR. Bas. autohtonul *brâu* „cingătoare" apare pe câteva hărţi desemnând mai multe varietăţi ale acestui accesoriu vestimentar. Harta „Brâu (lat roşu)" [cu care îşi încing talia femeile] înregistrează pe *brîu* în majoritatea punctelor de anchetă: 1-5, 7, 9, 11, 12, 14, 15 (/ kiŋgî), 17, 18, 19 (/ kiŋgî), 20, 25, 27, 29, 32, 34, 35, 36 (/ báiirî), 39-42, 45-48, 50-51, 53-56, 59-63, 65, 68 (/ şîtoári), 69-74, 76-78, 80-91, 93, 95-104, 108-110, 112-123, 125-143, 145, 147-149, 151-153, 155-158, 161-166,

BDD-A31598 © 2020 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:22 UTC)

168-171, 173-175, 178-180, 182, 184, 185, 187-189, 195, 198-200, 202-207, 209, 211, 213-215, 217-219, 222, 224-228, 229 (/ póias), 230-235, 238. În pct. 106, 154, 159 pentru aceeaşi noţiune a fost notat derivatul diminutival *brîuşór*. Ca răspuns la aceeaşi întrebare cuvântul a fost fixat în îmbinările *brîu roşu*, pct. 144,/ *brîv roş*, pct. 190, şi *brîu mocănesc*, pct. 223 (ALRR. Bas. IV, h. 426).

Harta „Cingătoare (îngustă pentru femei)" înregistrează cuvântul de substrat *brîu* în majoritatea punctelor de anchetă: 1, 2, 5, 9, 14, 16 (/ frîmbdiii), 20 (/ frîn'giii), 34, 35, 39, 40-43, 44 (/ báiirî), 46-48, 51, 54, 55, 57, 59, 60 (/ şîtorícî), 61-65, 67-69, 71, 73, 74, 76, 80-85, 87-89, 92, 93, 95-97, 98 (/ cráicî), 100, 101-103, 104 (/ colán), 105, 106, 107 (/ kíngî), 108-110, 112, 114-116, 119-123, 125, 127, 129, 132, 134, 137, 140, 141, 143, 145, 149, 152, 155, 163, 167, 169, 172, 174, 175, 180, 182, 187-189, 195, 200, 202-205, 207, 210, 213, 215, 218, 223, 224, 226, 227, 230, 231-235, 237; precum şi în îmbinările: *brîu di lînî* (pct. 53, 130); *brîu naţiunál* (pct. 78), *brîu cu gănát* (pct. 86), *brîu colorát* (pct. 144) (ALRR. Bas. IV, h. 427). În pct. 77, 91, 128, 136, 142, 148, 151, 153, 165, 228, cu acelaşi înţeles, este notat derivatul *brîuşór* (tot acolo).

Pe harta „Cingătoare (colorată)" [de material, cu care se încing fetele] cuvântul *brîu* este înregistrat în pct.: 1-4, 9, 13, 17 (/ k'íngî), 26, 34, 35, 39-42, 45, 47, 48, 50, 51, 53-55, 59-68, 70, 71, 73, 74, 76-86, 88-91, 93, 95-103, 106, 108, 109, 111-123, 125, 126 (/ colán), 127-143, 145, 147-150, 152-159, 161-169, 171, 173-178, 179 (/ frîu), 180, 182-184, 186, 187 (/ t'íngî), 188, 189, 193-204, 206, 209-216, 218-221, 223, 224, 226-233, 235, iar în pct. 19 varianta fonetică *brău*. Pentru noţiunea dată în pct. 151 a fost notat diminutivul *brîuşor*. Harta a înregistrat pe *brâu* în îmbinări de cuvinte prin care este desemnat obiectul dat: *brîu ţăsút* (pct. 46), *brîu lat* (pct. 87)/ *brîv lat* (pct. 190), *brîu naţionál* (pct. 104, 105), *brîu di lînî* (pct. 144) (ALRR. Bas. IV, h. 428).

În unele localităţi prin apelativul *brâu* este desemnată cingătoarea din acelaşi material cu rochia. În această accepţiune a fost notat în pct. 4, 21, 23, 32, 39, 42, 43, 47, 51, 62, 64, 65, 67, 83 (/ *tráşcî*), 84, 89 (/ *colán*), 91, 93, 98, 101, 103, 104, 108, 109, 120, 123 (/ poiusóc), 134 (/ *colán*), 136, 137, 141, 144, 149, 150, 164 (/ poiasóc), 165, 173, 175, 187, 189, 202, 210, 215, 224, 225, 227, 229, 230, 232. În pct. 19, 22, 74, 142 (/ *colan*), 154, 190 pentru acelaşi obiect a fost notat derivatul diminutival *brâuşor*. Însă numai în pct. 140 şi 213 acesta, desemnând obiectul dat, se află în uz alături de *brâu* (ALRR. Bas. IV, h. 425).

Pentru accesoriul vestimentar „curea" autohtonul *brâu* a fost înregistrat în îmbinarea *brâu de cură* (pct. 225) (ALM I/1, h. 225).

Autohtonul *brâu* a fost notat ca varietate diatopică pentru obiectul „brăcinar" în punctele de anchetă 50 (/ báiurî), 190, 210, 217, 220 (ALRR. Bas. IV, h. 420). Câte o singură dată în pct. 225 (Novoignat'evka) *brâu* apare notat pentru noţiunile: „chimir" (ALRR. Bas. IV, h. 422), „centură (militară)" (ALRR. Bas. IV, h. 423), „curea (femeiască, de masă plastică)" (ALRR. Bas. IV, h. 424) şi „curea (pentru

BDD-A31598 © 2020 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:22 UTC)

pantaloni)" (ALRR. Bas. IV, Pl. 33). La fel o singură dată a fost notat derivatul *brîúţ*, pct. 9 (/ baieră), pentru obiectul „baieră" (ALRR. Bas. IV, Pl. 32).

Cu sensul „parte a corpului omenesc unde se pune cingătoarea; mijloc; talie" autohtonul *brâu* şi derivatul *brâuár* le aflăm în notele explicative aduse de informatori. Referindu-se la haina căreia i se zice *suman*, informatorul din pct. 184 face precizarea că ea se numeşte aşa „dacî-i pîn la brîu̯". În punctul de anchetă 154, derivatul *brîu̯ár* este notat pentru haina „sumănel", explicat de informator prin „paltonaş tot di suman, da îi pân la *brîu̯*" (ALRR. Bas. II, h. 192). În acelaşi punct de anchetă, prin derivatul *brîu̯ár'* este desemnată haina „palton (de suman cu guler de blană)" (ALRR. Bas. IV, h. 396).

Atlasele de la noi au înregistrat pe autohtonul *brâu* pentru noţiunea „curcubeu" – fenomen optic multicolor desfăşurat pe cer (asemuit în popor, potrivit formei sale, cu arcul, brâul, cureaua, secera etc.). Desemnând noţiunea dată, cuvântul *brâu* a fost înregistrat în pct. 63, 101, 113, 152, 158, 165, 211, 212, 214, 217, 218, 222 (înainte se zicé *brîu*), 232, 233-235. Numai în pct. 210 (Alexandrovca) a fost notată varianta fonetică *brîv* (ALM I/1, h. 44). Într-un şir de puncte de anchetă, desemnând aceeaşi noţiune, au fost notate îmbinări de cuvinte formate din apelativul *brâu* şi determinative: *brău Maicii Domnului* (pct. 22), *brîu Marîi* (pct. 34), *brîu lu Dumnadzău* (pct. 48, 98, 101, 166), *brîu sînta Mariji* (pct. 74, 82, 120, 234), *brîu roş(u)* (pct. 81, 203, 206, 214, 216, 218, 220, 229), *brîu verde* (pct. 81), *brîu babii* (pct. 83, 97, 99, 203), *brîu pi cer'* (pct. 96, 106), *brîu şi̯obanului* (pct. 136, 141-143, 146, 149, 150, 157, 164, 168), *brîu di ploáii* (/ *arc di ploáii*) (pct. 137), *brîu domnului* (pct. 141), *brîu s''erului* (pct. 157), *brîu Dumnadzăului* (pct. 190, 225, 226), *brîu popii* (pct. 194) (ALM I/1, h. 44).

Datele de limbă fixate pe harta 44 „Curcubeu" din ALM pot fi confruntate cu cele de pe harta 363 cu acelaşi nume din ALRR. Bas. Potrivit faptelor de limbă notate în ALRR. Bas., localnicii denumesc curcubeul prin *brâu* în punctele de anchetă: 34, 48, 63, 81, 83, 96, 106, 113, 152 (/ curcubắu), 158, 165, 204, 206, 210, 211, 213, 214 (/ curcubéu), 216, 217, 220, 221 (arh./ sorb), 223 (/ curcubắu), 233, 234 (ALRR. Bas. III, h. 363). În mai multe localităţi anchetate autohtonul *brâu* apare în îmbinări de cuvite desemnând fenomenul optic respectiv de pe cer: *brîu̯u Maica Présti* (pct. 22), *brîu̯u Santá Mariji* (pct. 74, 82, 101, 120)/ *brîu̯u Sîntîi Marîi* (pct. 232), *brîu̯u Dumnadắului* (pct. 98, 225)/ *brîu̯u lu Dumnedắu* (arh.) (pct. 112, 166, 190, 213)/ *brîu̯u a lui Dumnadắu* (arh.) (pct. 226), *brîu̯u dómnului* (pct. 141), *brîu̯u pópii* (pct. 111), *brîu a şobánului* (pct. 136)/ *brîu̯u şobánului* (pct. 141-143, 149, 150, 157, 164, 168), *brîu̯u bábii* (pct. 97, 99, 203)/ *brîu de-a bábii* (pct. 97)/ *brîu̯ a bábii* (pct. 99), *brîu̯ roş* (pct. 203, 214, 218, 222) (tot acolo). Confruntarea datelor de limbă de pe hărţile „Curcubeu" din ALM cu cele din ALRR Bas. a arătat diferenţe privind răspândirea teritorială a cuvântului.

Pentru unele obiecte apelativul *brâu* a fost notat sporadic, doar ca varietate diatopică. Harta „Leaţ (orizontal la corlatele fântânii)" notează uzul lui *brắu* în pct.

BDD-A31598 © 2020 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:22 UTC)

18, alături de varietăţile diatopice *nuié* şi *răzlóg* (ALRR. Bas. III, h. 290). Cu sens apropiat, pentru obiectul corlate (în jurul unei livezi), autohtonul *brâu* a fost notat în îmbinările *gard cu două brîie* (pct. 18) şi *gard de brîie* (pct. 179) (ALRR. Bas. III, h. 280).

ADCC. Sursa notează pe autohtonul *brâu* pentru obiectul „sfoară la cingătoare cu care se leagă iţarii/ izmenele (din pânză de casă); brăcinar" la românii din sudul Basarabiei (pct. 131); iar în R. Moldova doar în îmbinările *brîu cu canafi* (pct. 119) şi *brîu cu căluş* (pct. 123) (ADCC 2, h. 15). În pct. 124 din R. Moldova autohtonul *brâu* a fost notat pentru obiectul „centură lată bărbătească din piele; chimir" (ADCC 2, Pl. 13).

TD. Volumele de texte dialectale au înregistrat autohtonul *brâu* în următoarele localităţi anchetate: Apşa de Jos (pct. 1), Solotvino (pct. 2), Voloca (pct. 11), Boian (pct. 17), Colincăuţi (pct. 19), Trifăuţi (pct. 58), Stoicani (pct. 62), Gruşca (pct. 63), Drăgăneşti (pct. 76), Vărăncău (pct. 97), Handrabura (pct. 101), Valea Hoţului (pct. 120), Vărzăreşti (pct. 131), Coşniţa (pct. 135), Bălăureşti (pct. 147), Nadrecinoie (pct. 186), Goteşti (pct. 195), Novosiolovka (pct. 200), Suvorovo/ Ştefan Vodă (pct. 212), Dolinskoe (pct. 217), Giurgiuleşti (pct. 218), Moldovanovka (pct. 228), Martonoşa (pct. 231). În cele ce urmează, pe baza materialului fixat din relatările informatorilor, aducem câteva exemple de uz a autohtonului *brâu* ţinând cont de semnificaţie şi răspândirea lui teritorială.

Pentru obiectul „cingătoare lată, ţesută sau aleasă din lână colorată…": *Din lânâ ţăsăm sc*^{u}*oârţâ, pológ, şpilcúţ, n"iţúrcâ, în pátru* ^{i}*iţâ, în sînş* ^{i}*iţâ, cadrél, sumán, pastélş, brâu*^{i} *píntru înşíns…* (TD I/2, p. 62; Novosiolovka, pct. 200); *Din lânâ ţăsăm ţolínş, k"ilímur*^{i}*, covertúr*^{i} *din lânâ, sumáni, oge̯li píntru bărbáţ, şî brîu.* (TD III/1, p. 229, Goteşti, pct. 195); *…lă záde̯ s-o făcút brîu…* (Gr. rom., Apşa de Jos [pct. 1], p. 347); *…p-órmă ńire̯ásа-i̯ dede̯á ńíruluı̯… vrazícă iţár*^{i} *d-é̯ia/ cămáşă/ máı̯că/ brîu̯/ c-aşá să dede̯á…* (Gr. rom., Giurgiuleşti [pct. 218], p. 15).

Cu unul din sensurile sale cele mai răspândite „parte a corpului omenesc unde se pune cingătoarea" cuvântul *brâu* a fost notat în relatările informatorilor despre diverse ocupaţii gospodăreşti: *…şî cîn ai̯ vrémi ti apúş di tors. Ti dai̯ língâ sóbâ cólo, cu fúrca n brâu̯, ş-o ie̯i ş-o torş gínişór…* (TD II/1, p. 164, Vărzăreşti, pct. 131); *…apói sî i̯a fúrca n brîu̯ şî să íncépi a t*^{u}*oârci din cáu*^{i} *şíri di átâ, şî să púni dup-aşé̯ia pi fus.* (TD II/1, p. 2, Voloca, pct. 11); *An scos pínda, an dát fuşéi, cu uri̯ócu ăl dáu̯, cári s-tímplâ n cásâ, aşi̯ála nu s-ţíni, aşi̯ála-i̯ di l'i̯ac. Ti înşínż la brîu̯ cu dînsu.* (TD II/1, p. 173, Coşniţa, pct. 135); *Sc*^{u}*oâtim mlája din brîu̯, legăm împrezi̯úru h*^{ă}*arágulu żiţâş*^{u}*oâra…* (TD III/1, p. 182-183, Bălăureşti, pct. 147); precum şi în textele de nuntă: *Ş-pi úrmî n"iri̯ása i̯ârî, dúpa ci cinstéşti parínţî, pi dînsu* [mire] *dúpa másâ şî pi tăţ acéi̯ cári sînt viníţ, adíca cu dînsu mpri*^{e}*únâ d*^{e}*pa*

BDD-A31598 © 2020 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:22 UTC)

nafrámâ, …n"iri̯ásă̯ n moméntu céla i̯i̯ púni nafráma dúpa bri̯u̯… (TD II/1, p. 42, s. Colincăuţi, pct. 19).

Ar fi de remarcat că în textele dialectale cuvântul de substrat *brâu* a fost înregistrat cu sensuri rare, cunoscute în unele graiuri. În s. Handrabura autohtonul *brâu* a fost notat cu sensul „funie": *…şî bába i̯-a zîs lu fáta ģídului̯/ „n-aţ [k] i̯e váca di̯ bri̯u̯/ şî i̯e váca sâ ti du la păscút"* (Gr. rom., Handrabura [pct. 101], p. 107). În aceeaşi arie dialectală din stânga Nistrului autohtonul *brâu* a fost notat pentru fâşiea rotundă/ marginea de la turta de aluat rămasă fără umplutură: *…da la plăšíntâ tot aşâ… fâšém noi̯ cruh/ fâšém/ pimprej'úr faşém// strânžém… bri̯u̯ šâla strânžém pimprej'úr//* (Gr. rom., Valea Hoţului [pct. 120], p. 79). În s. Vărăncău a fost notat cu sensul „fâşie": *puné plúgu pi cotígâ şî la o párte di cotígâ la roat-aşée i̯erá şiválcâ* [semănătoare]… *ş-aşá o li̯agá* [de cotigă] *c-o áţâ di… skíţâ… dîn trei lócur'… şî i̯ěrá aşá um̯ brăi̯u̯ aíša /… şî̯ aşá um̯ bri̯u̯ ăíča şî cu bortíšél'i//* (Gr. rom., Vărăncău [pct. 97], p. 161).

Dintre derivate a fost notat diminutivul *brâuţ* într-o strigătură de nuntă din reg. Transcarpatică: *– Haí̯, tu, mn"iri̯ásă, tu-tu-tú, Rúmpe-ţî-s-ar brâu-ţu, Cum ţ-aí̯ lăsát drăguţú, Ţúră, ţúră şi ţurá* (TD I/1, p. 17; Solotvino, pct. 2).

B r u s t u r e

I. Prin autohtonul *brusture* s.m. la români sunt desemnate mai multe plante erbacee cu frunze foarte mari şi late, cu flori purpurii sau violete, dispuse în inflorescenţe sferice şi ţepoase, folosite pentru proprietăţile lor medicinale (DEX), iar prin derivatul *brusturel* este desemnat podbalul (DgS, p. 196). Regional sunt cunoscute fitonime compuse formate din apelativul *brustur*(*e*) şi determinative: *brustur-negru*, *brusturul-caprei*, *brusturul-oii* (tot acolo). În subdialectele dacoromânei sunt răspândite şi formele *brustan*, *brostan*, *brusc*(*ăl*)*an* desemnând specii ale plantelor *Lappa* (*maior*, *minor* şi *tomentosa*) şi *Petasites officinalis* (ILR, p. 329).

Este unul dintre cuvintele autohtone apropiate de cuvinte atestate în dacomoesiană sau în alte limbi vechi balcanice şi unul comun românei cu albaneza (ILR, p. 329, 338). A fost confruntat cu numele de plante dacic *riborastra* „brusture", precum şi cu alb. *brushtull*(*ë*) (bot.) „*Calluna vulgaris*", „Erica; Hedera helix" ş.a. (ILR, 329; Brâncuş, 1983, p. 48-49).

Prima atestare o avem de la 1518 prin toponimul *Brusturi* (azi *Brusturii Neamţului*) în Moldova. Apelativul *brusture* însă a fost atestat mai târziu, la 1866 (Brâncuş, 1995, p. 27-28; Mihăilă, p. 32, 303).

Brusture este unul dintre cuvintele autohtone sigure cunoscute doar în dacăromână şi aromână (Mihăilă, p. 255). La aromâni cuvântul este răspândit cu formele *brostu*, *bruştur*, *brúştir*, *brúşturâ/ bruştulă* „brusture", „un fel de plăcintă cu brânză" (Brâncuş, 1983, p. 48; ILR, p. 329). Pe baza formelor derivate existente,

BDD-A31598 © 2020 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:22 UTC)

Gr. Brâncuş admite probabilitatea ca forma *brusture* să fie un singular refăcut după plural (Brâncuş, 1983, p. 48).

Originea de substrat a rom. *brusture* a fost susţinută de C. Poghirc (ILR, p. 338), I.I. Russu (1970, p.141-143), Gr. Brâncuş (1983, p. 48-49), G. Ivănescu (Mihăescu, p. 311), N. Raevschi (SDE), Gh. Mihăilă (p. 32-33) ş.a.

II. În spaţiul românesc din stânga Prutului *brusture* s.m., a fost explicat prin „plantă cu frunze late şi mari, cu flori de culoare roşie sau violetă şi fructul ţepos, care creşte pe marginea drumurilor sau pe toloace şi se întrebuinţează uneori la tratarea bolilor de piele, de ficat ş.a.; lipan" (DELM I, p. 182).

Este unul dintre cuvintele româneşti de substrat cu răspândire însemnată în limba română vorbită la est de Prut, însă care nu a fost înregistrat în sursele noastre lingvistice. Excepţie face DD, care îl înregistrează în îmbinarea *brusturi-galbân* (bot.) „cioroi; iarbî-mare" (DD I, p. 163).

În toponomastica din Transnistia este cunoscut satul românesc *Brusturi* întemeiat de emigranţii din Moldova şi Transilvania între anii 1438-1570 (Raileanu, p. 23, 112).

B u c

Cunoscut numai în dacoromână, autohtonul *buc* s.m., pl. *buci* este un regionalism răspândit în Moldova, Bucovina şi Transilvania cu semnificaţiile „pleavă rămasă după vânturarea seminţelor de cânepă sau de in, după măcinarea boabelor de porumb etc.", „scame rămase de la meliţarea şi pieptănarea inului şi a cânepii" (DEX).

Are atestare târzie, tocmai de la 1845. Se află printre cele 20 de cuvinte autohtone sigure cu prime atestări între anii 1621 şi 1887 (Mihăilă, p. 222, 257, 304).

Cuvânt comun românei cu albaneza (ILR, II, p. 338). Este confruntat cu alb. *byk*. Pentru protoalbaneză a fost reconstruită forma **buk*- „paie; pleavă, tărâţe", „resturi ce rămân după ce s-au bătut cereale, plante etc." (Mihăilă, p. 222).

Pentru originea autohtonă a rom. *buc* au pledat Al. Rosetti (p. 246), C. Poghirc (ILR, p. 338), Gr. Brâncuş (1983, p. 49), N. Raevschi (SDE) ş.a.

II. La est de Prut cuvântul de substrat *buc* s.m., pl. *buci* cunoaşte explicaţiile: (*rar*) „pleavă rămasă de la vânturatul seminţelor de in, cânepă, cereale" şi „fire de cânepă de calitate proastă, care rămân după răgilare sau meliţare" (DELM I, p. 187).

Apelativul *buc* îl avem înregistrat pe hărţile de atlas sau în textele dialectale legate de meşteşugurile casnice prelucrarea cânepii şi a lânii.

BDD-A31598 © 2020 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:22 UTC)

În răspunsurile lor informatorii utilizează, de regulă, forme de plural ale cuvântului, însă apare şi forma de singular *buc*. Mai des este folosit cu referire la cânepă, mai rar la lână.

În ALRR. Bas. îl găsim cartografiat pe harta „Canură" (întrebare: *Cum numiţi lâna măruntă şi de calitate mai proastă ce rămâne în dinţii piepteneului după dărăcit* (*pieptănat*)*?*), însă într-un număr mic de localităţi anchetate. Astfel *buc* sg. a fost notat în pct. 197 (/ ştim); *buĉ* pl. în pct. 82, 83, 91, 110, 162, 165, 171 (/ ştim/ usúc), 179, 186, 215/ *buŝ* în pct. 146, *buŝ*, *bui* (/ scamî) în pct. 164 (ALRR. Bas. II, h. 141), apoi în îmbinările de cuvinte: *buĉ di lĺnî* (pct. 9, 120)/ *buŝ di lĺnî* (pct. 100, 147) şi *lĺnî cu buŝ* (pct. 153) (tot acolo). Pe aceeaşi hartă avem notate derivatele *bucuşóri* pl. (pct. 67) şi *bucurícî* (pct. 161), precum şi adj. *bucoasă* f. în îmbinarea *lĺnî bucoásî* (pct. 74, 104, 128) (tot acolo), îmbinare notată şi în pct. 73, 105, 113 pe harta „Miţe" (ALRR. Bas. II, h. 143). Derivatul diminutival *bucurícă* ne-ar sugera că forma dată este alcătuită de la pluralul *bucuri* (*buc* şi suf. *-uri*), care, singularizat, a dat forma *bucur* (a se vedea TD). Prezintă interes forma *bui*, folosită alături de *buŝ* (pct. 164) pentru canură (ALRR. Bas. II, h. 141). Aceasta poate fi apropiată de forma *buik* din dialectul gheg al albanezei (Mihăilă, p. 222).

Cât priveşte cuvântul examinat, ADCC notează numai pe *bük* „rămăşiţe (mărunte) la treierat/ îmblăcit" la albanezii din Serbia, pct. 198 (ADCC 5, Pl. 20).

TD. Cea mai însemnată prezenţă a cuvântului autohton *buc*, *buci* pl. o avem înregistrată în textele dialectale despre prelucrarea cânepei/ lânii şi ţesut, apoi în texte de nuntă şi obiceiuri la Sf. Andrei. În sursa dată cuvântul este explicat de informatori prin lână de calitate mai joasă decât părul şi canura. În TD cuvântul de substrat *buci* a fost notat în localităţile: Solotvino (pct. 2), Starâie Broscauţî (pct. 9), Voloca (pct. 11), Ţeţino (pct. 12), Bairak (pct. 14), Nijnie Stanivţî (pct. 15), Boian (pct. 17), Gorbovo (pct. 18), Colincăuţi (pct. 19), Dinăuţi (pct. 21), Pererâta (pct. 27), Viişoara (pct. 28), Zăbriceni (pct. 38), Moşana (pct. 43), Costeşti (pct. 44), Ochiul-Alb (pct. 45), Cobani (pct. 50), Bădiceni (pct. 51), Cosăuţi (pct. 56), Obreja-Veche (pct. 66), Gura-Căinarului (pct. 67), Sănătăuca (pct. 70), Bilicenii Vechi (pct. 71), Kutuzovka (pct. 75), Drăgăneşti (pct. 76), Hlinjăni (pct. 77), Alcedar (pct. 79), Bumbăta (pct. 107), Berezloji (pct. 111), Boldureşti (pct. 128), Costuleni (pct. 129), Coşniţa (pct. 135), Bălăbăneşti (pct. 138), Bălăureşti (pct. 147), Ternovca (pct. 157), Pogăneşti (pct. 161), Ciobruciu (pct. 173), Tocuz (pct. 176), Covurlui (pct. 179), Vişniovoe (pct. 205), Plavni (pct. 221) fixat cu o frecvenţă mai mare în partea de nord, ceva mai rar apare în centrul şi sudul arealului cercetat: *cânipa… dácâ i̯e͡-i̯ mai̯ ră, faș un fel di câlț, ca cum aș ș̑âși buș, ápăi i̯el sî scúturâ, când îl dai̯ pim_k"éptin*… (TD II/ 1, p. 62,

BDD-A31598 © 2020 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:22 UTC)

s. Zăbriceni, pct. 38); *Diŋ_câlţî sîţa sc^{u}oâtim buş, cări sî_^{u}on fel di buş răţu, şi rămîni.* (TD I/1, p. 92; Costeşti, pct. 44); *Ş-am facút căţiri di cîlţ, căţiri di buş… şęţ şi-o ramás di la câlţ am facút căţiri di buş… Dúpa şęţa an tors búşi…* (TD I/1, p. 22-23; Solotvino, pct. 2); *K"eptănăm ģíni de párti şî fuţóru, de párti cîlţu, de párti búcţu… Fuţóru t^{u}oârcîm… Cîlţî tot aşá puş la fúrcî, búci tot aşá puş la fúrcî.* (TD II/2, p. 43, s. Bairaki, pct. 14). În unele localităţi cuvântul este folosit pentru a desemna lâna cea mai scurtă de calitate rea: *ş-ápî ţeu, ş-o dáţu* [lâna] *íŋ k"éptiŋ, diŋ_k"éptiŋ scot păru. Ş-ápăi cănurica, ş-ápăi búcu sţála* (TD I/1, p. 119, Bădiceni, pct. 51); *^{u}o dáţu pin darác, şî ^{u}o alég ş-scot păru. Scot păru, da aşé ţa ^{u}o torc* [?]. *Aşé ţa îi ḑíşi buc* (TD II/1, p. 252, Vişniovoe, pct. 205).

Pentru autohtonul *buc* în spaţiul cercetat au fost înregistrate derivatele: *bucos*, *bucoasă*, adj.: *Ş-aşéţ* [lână], *cări ţará buc^{u}oâsî, n-o putém scărmăná, ş-o maţ dam la ^{u}o párti.* (TD I/1, p. 156, Alcedar, pct. 79); *bucur* : *búcuri* pl., sb.: *Ş-ap-m-apúc ş-^{u}o_scármân* [lâna]. *Ş-ápu ţeu ş-^{u}o k"éptân. Şî scot păr, scot cánurî, ş-ap scot búcur* (TD III/1, p. 90, Sănătăuca, pct. 70).

B u c u r a

Cuvânt ce face parte din fondul principal lexical al limbii române (Graur, p. 48). DEX-ul îl prezintă cu sensurile: „a simţi bucurie, a fi cuprins de bucurie, a se îmbucura”, „a produce cuiva o bucurie, o satisfacţie”; „a dispune de…, a avea la îndemână”, „a fi foarte căutat, a provoca interes”.

Cele mai vechi atestări ale cuvântului au fost depistate de Gh. Mihăilă într-o colecţie de documente sârbeşti din secolul al XIII-lea (Mihăilă, p. 33), în care antroponimul *Bucur* apare notat de mai multe ori. În documentul sârbesc datat între anii 1222-1228 se vorbeşte despre cinci vlahi cu prenumele *Bucor*ъ, iar în cel datat între anii 1293-1302 se vorbeşte despre un *Bucur*ъ (cu menţiunea „numele unui vlah”) dăruit mănăstirii Hilandar (tot acolo). Prenumele feminin *Bucura* apare notat în textele slave din sec. al XV-lea, iar în secolul următor au fost atestate *Bucureasa*, la 1528, şi *Bucuria* (identic cu alb. *Bukuria*), la 1572 (DERS, p. 26). Ar fi de remarcat faptul că în limba română prenumele *Búcur* şi *Búcura* sunt atestate ca nume de botez încă din sec. al XVI-lea (Brâncuş, 1995, p. 29).

În toponimie am putea avea atestări anterioare celor din antroponomastică. În documente ungureşti din 1075 şi 1124 (privitoare la Transilvania) a fost atestat râul *Bocur* [râul cu un curs frumos?], despre care Densuseanu crede că ar fi rom. *Bucur* (Brâncuş, 1995, p. 29). În secolul al XIV-lea, la 1392, avem atestat oiconimul *Bucurăuţi*, sat (dispărut) aflat pe cursul superior al Siretului (tot acolo). În prima jumătate a sec. al XV-lea au fost atestate câteva sate cu numele *Bucureşti* (tot acolo; Mihăilă, p. 34; ş.a.). Până la apariţia primelor scrieri în limba română, între <1478, aprilie – 1482 iunie> este atestat adjectivul *bucuros* (DERS, p. 26). Derivatele *a se bucura* vb. şi *bucurie* sb. au fost atestate în *Codicele Voroneţian* (Mihăilă, p. 33) şi în *Biblia* de la 1688 (143/92) (MDA).

BDD-A31598 © 2020 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:22 UTC)

Forma cea mai veche de la care se porneşte (păstrarea căreia o datorăm transferului cuvântului în onomastică) este adjectivul *bucur* „frumos" (alb. *i bukur* „frumos"), care trebuie să fi existat în româna comună (Brâncuş, 1995, p. 29). Ar fi de remarcat că în atestările cele mai vechi autohtonul *bucur* îşi păstrează sensul primar de „frumos".

Urmând pe S. Puşcariu (LR I, p. 179), Gr. Brâncuş ne relatează despre obiceiul la români când un copil după naştere şi până la botez este numit *Bucur*, dacă era băit, şi *Bucura*, dacă era fată – obicei cu rădăcini străvechi în credinţele geto-dacilor – de a ura pruncului să fie „frumos" (Brâncuş, 1995, p. 29). Obiceiul ar confirma originea străveche a cuvântului în limba română, dar şi frecvenţa lui mare în onomastică. În opinia lui Gr. Brâncuş „*Bucur* devine nume propriu încă înainte de perioada românei comune" (tot acolo). Or, pătrunderea lui în onomastică i-a întărit poziţia în limbă. Potrivit datelor *Recensământului populaţiei de la 1772-1773 şi 1774* din Moldova, antroponimul *Bucur* este unul dintre cele mai frecvente chiar şi la sf. sec. al XVIII-lea.

Cuvânt comun românei cu albaneza (cf. formele: *bukurí* „frumuseţe", *bukur*(*osh*) „frumos, plăcut", *bukurónj* „a înfrumuseţa" (ILR, p. 338).

La românii din sudul Dunării este cunoscut în aromână ((*mi*) *búcur*, *mbúcur* vb., *bucuril'e* s.f.) (Papahagi, p. 289, 790) şi meglenoromână (*bucurare*, (*mi*) *búcur* vb., *bucurós* adj., *bucuril'a* s.f.) (Capidan, 46; ILR, p. 338; Mihăilă, p. 33).

În susţinerea rom. *bucur* (*a bucura*) ca moştenit din limba de substrat au pledat Al. Philippide (p. 701), Vl. Georgiev (p. 65), Al. Rosetti (p. 274), precum şi I.I. Russu (1970, p. 143-144; 1981, p. 275-276), Gh. Ivănescu (Mihăescu, p. 312), Gr. Brâncuş (1995, p. 28-29; 1983, p. 49-50), N. Raevschi (SDE) ş.a.

II. În limba română vorbită la est de Prut cuvântul cunoaşte răspândire generală. *Dicţionarul explicativ* de la Chişinău tălmăceşte verbul *a bucura* prin „a fi cuprins de un sentiment de mulţămire sufletească; a simţi bucurie, plăcere, satisfacţie"; „a-şi arăta bucurie; a manifesta bucurie"; „a se folosi de…; a dispune de…"; „a aduce, a face cuiva o bucurie, o plăcere, o satisfacţie" (DELM I, 188).

Atlasele notează doar derivatul *bucureştean* (având drept bază iniţială pe *bucur*) în îmb. *piper bucureştean*, prin care localnicii din pct. 95, 125, 195, 199, 206, 211, 213, 219 denumesc ardeiul-gogoşar (ALM II/2, h. 943).

TD. În privinţa cuvântului autohton *bucura* şi a derivatelor sale *Textele dialectale* ne aduc mai multe date privind răspândirea teritorială şi frecvenţa lor în limbă. Totuşi, ele au fost notate într-un număr relativ mic dintre localităţile anchetate: Apşa de Jos (pct. 1), Plăiuţ, Biserica Albă (pct. 3), Voloca (pct. 11), Boian (pct. 17), Colincăuţi (pct. 19), Proboteşti (pct. 20), Nesfoia, Cutuzovca (pct. 75), Drăgăneşti (pct. 76), Ciuciuleni (pct. 89), Ghidirim (pct. 98), Berezloji (pct. 111), Dubova (pct. 118), Trebujeni (pct. 126), Bălăbăneşti (pct. 138), Ternovca (pct. 157), Ciobruciu (pct. 173), Nadrecinoie (pct. 186), Aluat (pct. 201), Dmitrovca (pct. 209), Kamâşevka (pct. 215), Utkonosovka (pct. 216), Giurgiuleşti (pct. 218), Cartal

BDD-A31598 © 2020 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:22 UTC)

(pct. 222), Martânoşa (pct. 231), Kišiniovka (pct. 236). După frecvenţa înregistrării lor în texte, autohtonul *bucura* şi derivatele sale urmează adjectivul *mare* şi adverbul *gata*. Pentru exemplificare vom aduce câteva dintre înregistrări: *…ne bucurám şî noi̯/ andréi̯u/ hai̯ sâ vrăi̯îm//* (Gr. rom., Proboteşti, p. 237); *…şî… bodaprόste! câ l-am însurât/ i gospodâr!/ mă búcur di dîs* (Gr. rom., Trebujeni [pct. 126], p. 56); *Ş-aşâ mă bucurám, am trîi̯ súti, v-o trîi̯ súti şinḑzâs* [de legături de cânepă]… *Nu mai̯ îmblám cu cîrk"ít, k'i̯ar fărfós, sâ cúrgâ térfili dúpa dânsu. Şî mă bucurám şî di ásta, dac᷈ avém* [pânză ţesută] *multişór şî ni îmbrăcám, şî i̯erám bucur"oâsâ.* (TD III/2, p. 10, 15, Drăgăneşti, pct. 76); *…şî i̯erám bucuróş măcár îm pártea céi̯a* [de Dunăre] *sâ ni treácâ/ nú la i̯izmail…* [la Dunăre] (Gr. rom., Utkonosovka [pct. 216], p. 44); *…dă-i̯ doámne duşmánulu/ bucuría pómulu/ cári̯-i̯ criescút lîngă drum/ n-áre tíhnă nijdiecúm//* (Gr. rom., Boian [pct. 17], p. 260, 264); *Jeu̯ m-ăn dus acás' cu bucurîi̯i, c' gândém, c-p"oâti din Bisarabi̯a ni̯-o v'nít nişti ni̯âmur'* (TD II/1, p. 94; s. Cutuzovca, pct. 75).

B u n g e t

În limba română apelativul *bungét*, accentuat şi *búnget* (var. *búget*) s.n., pl. *bungéturi* (şi *bungetúri*) „pădure sau porţiune de pădure deasă şi întunecoasă; desiş" (DEX, p. 119) este un regionalism. Gr. Brâncuş prezintă derivativul *bunget* drept arhaism rar, cu o poziţie slabă în vocabular (Brâncuş, 1983, p. 51).

A fost atestat la 1556, apoi la 1578 în acte de hotărnicie din Ţara Românească (Mihăilă, p. 153; DERS, p. 28).

Cuvânt comun românei cu albaneza (ILR, p. 338). B. P.-Hasdeu este acela care a apropiat pe rom. *bunget* de alb. *bung* „stejar" (specie de stejar), explicându-l ca format pe teren românesc din „nelatinul" *bung* „stejar" şi sufixul colectiv *-et* (< lat. *-etum*). (Hasdeu, 1983, p. 245). Deci derivatul colectiv *bunget* din româna actuală „însemna dintîi „codru de stejari", „întrebuinţat pînă acum la munteni în sens de „pădure veche şi deasă" (tot acolo). Un **bung* „stejar" trebuie să fi existat în româna comună, care provine dintr-o bază comună cu alb. *bung*, *bunk* (Brâncuş, 1983, p. 51). Apelativul *bung* nu mai există în vocabularul actual, însă apare frecvent în onomastică (cf. toponimele *Bungu*, *Bunga* nume de păduri şi de dealuri în Oltenia, numele de familie *Bungu* ş.a.) (Brâncuş, 1995, p. 29, 56). În opinia lui Brâncuş, „e posibil ca **bung* să fi dispărut destul de târziu din dacoromână" (Brâncuş, 1983, p. 51).

Cuvântul lipseşte în dialectele din sudul Dunării.

Rom. *bunget* a fost atribuit substratului de către B. P.-Hasdeu (1983, p. 245), Al. Philippide (p. 702), Al. Rosetti (p. 245), C. Poghirc (ILR, p. 338), I.I. Russu (1970, 144-145), Gr. Brâncuş (1983, p. 51-52; 1995, p. 29, 56), Gh. Mihăilă (p.153) ş.a.

II. În stânga Prutului cuvântul de substrat *búnget* (şi *bungét*) s.n., pl. *bungeturi* este puţin cunoscut. Este explicat de DELM prin „desiş de pădure; codru des şi bătrân" (DELM I, p. 192).

BDD-A31598 © 2020 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:22 UTC)

Lipseşte în atlase, TD şi DD. În toponimia locală este rar întâlnit. Potrivit **DTG**, entopicul *búnget* (pl. *búngeturi*) „pădure deasă şi întunecoasă" este cunoscut în localităţile Cahul, Cotihana, Tartaul de Salcie din raionul Cahul (DTG, p. 30). Printre numele de locuri din s. Tătărăşeni A. Eremia înregistrează *dealul Bunga* (Eremia, 2016, p. 242, 278).

B u z ă

În limba română *buză* s.f., este definit prin „fiecare dintre cele două părţi cărnoase care mărginesc gura şi acoperă dinţii", „margine a unor obiecte, a unor vase", „culme a unui deal, a unui pisc; margine a unui şanţ, a unei păduri etc.", „ascuţiş a unor instrumente de tăiat; tăiş" (DEX). Autohtonul *buză* face parte din fondul principal lexical al limbii române (Graur, p. 48).

Primele atestări ale autohtonului *buză* în limba română au fost stabilite în onomastică. Cea mai veche o avem din anul 1422 prin derivatul oiconim *Budzeşti*, sat în jud. Neamţ, Moldova. Următoarea atestare este din anul 1495 prin oiconimul *Budzeştii* pe r. Sărata, Moldova. De la finele secolului al XV-lea avem primele atestări în antroponimie: Mihul *Budzat* (Moldova, 1481), Mirče *Buze* (Ţara Românească, 1492), Ion *Budză* (Moldova 1495) ş.a. (DERS, p. 30; Rosetti, p. 246-247; Mihăilă, p. 34). În studiul *Românii de peste Nistru* (Bucureşti, 1941, p. 4) Nicolae Smochină semnalează că în *Cronica Ipat'ev* (*Ipat'evskaja letopis'*) la anii 1146-1148 sunt menţionate localităţile *Buzu*, *Buzescu*, *Buzovka* (după Raileanu, p. 25). Apelativul *buză* este atestat la Dosoftei (*Psaltirea*, 37/11/V, după MDA).

Este unul dintre puţinele cuvinte româneşti cu atestări antice. A fost apropiat de cuvinte din daco-moesiană sau din alte limbi vechi balcanice (cf. numele proprii: tr. *Byzas*, *Byzos*, dac. *Beusas*, ilir. *Buzos*, *Buzetius*) (ILR, p. 329).

Cuvânt comun românei cu albaneza, se confruntă cu alb. *buzë* „buză"; „mal (al unei ape curgătoare), ţărm"; „margine". Pentru vechimea valorilor semantice date cf. toponimul *Byzantion* „oraşul de pe ţărm", corespondenţă menţionată de Philippide şi Rosetti (ILR, p. 329), numele topic *Budza Gruiului* (atestat la 1631 în Hârlău) ş.a., dar şi *buză de mal* (DTG, p. 32).

La românii din sudul Dunării cuvântul este cunoscut în aromână (*budză*, *buză*) şi meglenoromână (*buză*) (ILR, p. 329; Mihăilă, p. 34, 245; Brâncuş, 1983, p. 52).

Originea autohtonă a rom. *buză* a fost susţinută de C. Poghirc (ILR, p. 329), I.I. Russu (1970, 144-145; 1981, p. 282-283), Gr. Brâncuş (1983, p. 52-53), Gh. Mihăilă (p. 34-35) ş.a.

II. Lexicografii de la Chişinău au definit apelativul *buză* s.f., prin „fiecare dintre cele două margini proeminente de culoare roşie ale gurii"; „marginea unei tăieturi, a unei săpături, a unei gropi, a unei păduri ş.a.", „margine de la gura unor vase sau a altor obiecte", „parte ascuţită a unor unelte de tăiat; tăiş; ascuţiş" (DELM, p. 186-187).

BDD-A31598 © 2020 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:22 UTC)

În atlasele lingvistice autohtonul *buză* se regăseşte cartografiat pe două hărţi. ALM îl prezintă pe harta fonetică „Buză: buze" cu var. *buzî*, *buḑî* (inclusiv formele de plural). Cuvântul a fost notat în toate punctele de anchetă formând o singură arie de răspândire pe întreg spaţiul cercetat. Cu sensul său de bază cuvântul nu cunoaşte varietăţi diatopice (ALM I/2, h. 341). ALRR. Bas. îl înregistrează pentru noţiunea „jgheab (în masa teascului)" notat cu var. *buḑî* (pct. 99, 174-176, 187) şi *buzî* (pct. 213) (ALRR. Bas. II, h. 113).

ADCC. Autohtonul *buză* este cartografiat de ADCC pe planşa **buZa* cu semnificaţiile: (1) faţă, (2) gură, (3) buză, (4) obraz, (5) sărut, (6) botul bărcii, (7) parte a saniei, (8) semnificaţii singulare. La românii din spaţiul cercetat de ADCC cuvântul cunoaşte doar semnificaţia (3), cea de bază, diferenţe înregistrând numai sub aspect fonetic. În R. Moldova cuvântul a fost notat în pct. 114, 117-128 cu varianta fonetică *buʒы*. La românii bucovineni din Ucraina au fost notate var. *buʒы* (pct. 78, 80), *buzы* (pct. 94) şi *buzə* (pct. 110), iar la cei din sudul Basarabiei var. *buʒы* (pct. 129, 130) şi *buzы* (pct. 131) (ADCC 4, Pl. 10). Numai cu sensul (3) autohtonul *buzə* a fost notat la albanezii din Serbia (pct. 198) (tot acolo).

ADCC notează derivatul *buzată* f. în structura îmb. *ʺoaji buzatы*, utilizată de localnicii din pct. 127 pentru a desemna oaia albă cu cercuri negre în jurul ochilor (ADCC 6, h. 10).

DD. Spre deosebire de alte surse, DD înregistrează autohtonul *buză* (var. *buzâ*, *buḑă*) cu sensurile: „jghebuleţ la gura ulciorului de lut" în îmb. *ɣoalâ cu buzâ* (ALM, într. 1317, pct. 216, 220), „margine a copcii, făcută în gheaţă" (AD, s. Manta), „parte de dinainte, încovoiată în sus, de la talpa saniei" (ALM, într. 1786, pct. 1, 2, 4; după DD I, p. 171). Sursa mai notează, după ALM h. 341, formele de plural ale cuvântului: *buḑ*, *buz*, *buză*, *buzâ*, *buḑâ*, *buḑă*, *buḑzuri*, *buzuri* (DD I, p. 171). Regionalismul rar întâlnit *a buzá* vb. „a rotunji capătul unui trunchi (buştean), ca să alunece la vale" a fost notat în pct. 1 (s. Dibrova, reg. Transcarpatică) (DD I, p. 171).

TD. În *Textele dialectale* apelativul *buză* a fost notat în localităţile: Bairak (pct. 14), Ochiul-Alb (pct. 45), Bilicenii Vechi (pct. 71), Bumbăta (pct. 107), Cişmea (pct 110), Novosiolovka (pct. 200), Suvorovo (pct. 212), Plavni (pct. 221), Moldovanovka (pct. 228), Gantiadi (pct. 230). În bună parte, cuvântul îl avem notat în texte folclorice înregistrate de la informatori: *Lélḭ-a dráculuḭ̂ ma-ḭ̂eşt', Niş nu béḭ̂, niş nu vorbéşt', Núma din búdzî zîmbéşt', Ʒar ɣeɣ cred cî mă ɣubéşt'*. (TD I/1, p. 204, s. Bumbăta, pct. 107); [Badea] *Triḭ̂ sk"icuşʺoâri lḭ-o ʒpucát, În pál'mi lḭ-o frḭacát, În búdzî lḭ-o suflát, La lelíţa ɲ pʺoâlî lḭ-o aruɲcát*. (TD I/2, p. 163; Gantiadi, pct. 230). Mai rar apare în texte relatate, cum ar fi cel

BDD-A31598 © 2020 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:22 UTC)

de la împăcăciune: *…moşn͡ĭágu făci întrebárea la sócru, da cam či avéri ĭ͡ĭ da͡ĭ. – Hî, či sî-ĭ da͡ŭ? Čĭ͡ĭa či sî cádi: un g͡ĭug sî á͡ĭbî timilíĭi ǫricári, zéstri putém, cîtivá lă͡ĭčéri, ţólur' sînt, ba og͡ĭá', ba nú ştiu ma͡ĭ či, şi cî avérea la dînsa-ĭ tătî – búzîli şî ók'i, ásta-ĭ ce' ma͡ĭ principá'* (TD II/2, p. 45, s. Bairak, pct. 14).

Dintre derivate a fost notat *buziţele* adj.: *Fétili-s frumuşăli, Dácî-s cam budzî-budzîţăli* (TD I/1, p. 113; Ochiul-Alb, pct. 45).

DTG înregistrează în toponimia locală pe *buză* „margine de deal sau de vale" (de fapt, marginea unui obiect geografic): *Buza Găvanului*, versant abrupt al unui hârtop numit *Găvanul*, s. Tolocăneşti, raionul Soroca; *Buza Râpii*, mal de râpă în s. Frumuşica, raionul Cahul (DTG, p. 32).

În lista numelor topice româneşti din Transnistria, prezentată de V. Raileanu, se regăseşte s. *Buza*, localitate românească în fostul raion Crutăi din R.A.S.S. Moldovenească (Raileanu, p. 25; după A. Moraru. *Istoria românilor: Basarabia şi Transnistria. 1812-1993*. Chişinău, 1995).

Dicţionarul geografic al Basarabiei înregistrează s. *Buzoviţa* din jud. Hotin, aşezat lângă pădurea *Buzoviţei* şi linia căii ferate Ocniţa – Noua-Suliţă (Arbore, p. 41), la origine, nume topic format de la un antroponim Buză.

Referinţe bibliografice:

1. ARBORE, Zamfir. *Dicţionarul geografic al Basarabiei*. Chişinău: MUSEUM. Fundaţia Culturală Română, 2001. 235 p.
2. BRÂNCUŞ, Grigore. *Vocabularul autohton al limbii române*. Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983. 197 p.
3. BRÂNCUŞ, Grigore. *Cercetări asupra fondului traco-dac al limbii române*. Bucureşti: S.C.CAROTRADING'94S.R.L., 1995. 118 p.
4. CIORĂNESCU, Alexandru. *Dicţionarul etimologic al limbii române*. Bucureşti: SAECULUM I. O., 2002. 1055 p.
5. DERS – *Dicţionarul elementelor româneşti din documentele slavo-române*. 1374-1600. Bucureşti: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1981. 368 p.
6. DgS – Doina Cobeţ, Laura Manea. *Dicţionarul general de sinonime al limbii române*. Chişinău: GUNIVAS, 2013. 2112 p.
7. EREMIA, Anatol. *Judeţul Cahul. Dicţionar enciclopedic*. Chişinău: Litera, 2016. 432 p.
8. EREMIA, Anatol, RĂILEANU, Viorica. *Localităţile Republicii Moldova*. Chişinău: „Tipografia Centrală", 2008. 310 p.
9. GEORGIEV – Георгиев, Владимир. *Тракийският език*. София: Издание на Българската Академия на Науките, 1957. 102 p.
10. GRAUR, Alexandru. *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române*. Bucureşti: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1954. 221 p.

BDD-A31598 © 2020 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:22 UTC)

11. HASDEU, Bogdan Petriceicu-. *Cuvente den bătrîni. Limba română virbită între 1550-1600. Studiu paleografico-lingvistic*. Tomul I. Bucureşti : Editura didactică şi pedagogică, 1983. 610 p.

12. ILR – *Istoria limbii române*. Volumul II. Bucureşti: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969. 464 p.

13. MIHĂESCU, Haralambie. *La romanité dans le sud-est de l'Europe*. Bucureşti: Editura Academiei Române, 1993. 600 p.

14. MIHĂILĂ, Gheorghe. *Contribuţii la studiul cuvintelor de origine autohtonă în limba română*. Bucureşti; Editura Academiei Române, 2010. 316 p.

15. PAPAHAGI, Tache. *Dicţionarul dialectului aromân. General şi etimologic*. Bucureşti: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1963. 1264 p.

16. PHILIPPIDE, Alexandru. *Originea românilor*. II. *Ce spun limbile română şi albaneză*. Iaşi: Tipografia „Viaţa românească" S.A., 1927. 829 p.

17. POPESCU-SIRETEANU, Ion. *Termeni păstoreşti în limba română*. Vol. I, Iaşi: Princeps Edit, 2005. 434 p.

18. PUŞCARIU, Sextil. *Limba română*, vol. I: *Privire generală*. Bucureşti: MINERVA, 1976. 440 p.

19. RAILEANU, Viorica. *Toponimia Transnistriei: restabilirea fondului onimic românesc, componenţa lexicală, structura derivaţională*. Chişinău: Î.S.F.E.-P. „Tipografia Centrală", 2008. 168 p.

20. ROSETTI, Alexandru. *Istoria limbii române. De la origini până la începutul secolului al XVII-lea*. Ediţie definitivă. Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1986. 931 p.

21. RUSSU, Ion I. *Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez*. Bucureşti: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970. 269 p.

22. RUSSU, Ion I. *Etnogeneza românilor: fondul autohton traco-dacic şi componenta latino-romanică*. Bucureşti: Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1981. 466 p.

23. SDE – *Scurt dicţionar etimologic al limbii moldoveneşti*. Chişinău: Redacţia principală a Enciclopediei Sovietice Moldoveneşti, 1978. 678 p.

24. VASMER – Фасмер, Макс. *Этимологический словарь русского языка*. Том I. Москва: «Прогресс», 1986. 576 стр.

Surse:

AD – *Arhiva dialectologică*

ADCC – ОКДА *Общекарпатский диалектологический атлас*. Выпуск. 1. *Atlas dialectologic carpatic comun*. Volumul 1. Chişinău: „ŞTIINŢA", 1989. 196 p.

ADCC – ОКДА *Общекарпатский диалектологический атлас*. Выпуск 2. *Atlas dialectologique des Carpathes*. 2ème volume. Москва: Институт славяноведения и балканистики РАН, 1994. 133 p.

ADCC – ОКДА *Общекарпатский диалектологический атлас*. Выпуск 3. *Karpaski atlas dialektologiczny*. Tom 3. Warszawa: Res Publica Press Społka, 1991. 184 p.

ADCC – ОКДА *Общекарпатский диалектологический атлас*. Выпуск 4. *Загальнокарпатський діалектологічний атлас*. Випуск 4. Львів: Інститут українознавства, 1993. 182 p.

ADCC – ОКДА *Общекарпатский диалектологический атлас*. Выпуск 5. *Celokarpatský dialektologický atlas*. 5 zväzok. Bratislava: VEDA, VYDAVATEĽSTVO SAV, 1997. 226 p.

BDD-A31598 © 2020 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:22 UTC)

ADCC – ОКДА *Общекарпатский диалектологический атлас*. Выпуск 6. *Atlas dialectologique des Carpathes*. 6ème volume. Budapest: Editions TINTA, 2001. 214 p.

ALM I/1 – *Atlasul lingvistic moldovenesc*. Volumul I, partea 1-a. Fonetica. Chişinău: Cartea Moldovenească, 1968.

ALM I/2 – *Atlasul lingvistic moldovenesc*. Volumul I, partea a 2-a. Fonetica. Morfologia. Chişinău: Cartea Moldovenească, 1968.

ALM II/1 – *Atlasul lingvistic moldovenesc*. Volumul II, partea 1. Lexicul. Chişinău: Cartea Moldovenească, 1972.

ALM II/2 – *Atlasul lingvistic moldovenesc*. Volumul II, partea 2. Lexicul. Chişinău: : Cartea moldovenească, 1973.

ALRR. Bas. II – *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, Nordul Bucovinei, Transnistria*. Volumul II. Chişinău: „Tipografia Centrală", 1998. 365 p.

ALRR. Bas. III – *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, Nordul Bucovinei, Transnistria*. Volumul III. Chişinău: „Tipografia Centrală", 2002. 351 p.

ALRR. Bas. IV – *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Basarabia, Nordul Bucovinei, Transnistria*. Volumul IV. Chişinău: „Tipografia Centrală", 2003. 342 p.

DD – *Dicţionar dialectal*. Volumul I. Chişinău: „Ştiinţa", 1985. 269 p.

DELM – *Dicţionar explicativ al limbii moldoveneşti*. Volumul I. Chişinău: Editura „Cartea moldovenească", 1977. 847 p.

DEX – *Dicţionarul explicativ al limbii române*. Ediţia a II-a. Bucureşti: Univers enciclopedic, 1996. 1192 p.

DTG – Eremia, Anatol. *Dicţionar explicativ şi etimologic de termeni geografici*. Chişinău: Ştiinţa, 2006. 235 p.

Gr. rom. – *Graiuri româneşti din Basarabia, Transnistria, Nordul Bucovinei şi Nordul Maramureşului. Texte dialectale şi Glosar*. Bucureşti: „Bucureştii Noi", 2000. 531 p.

MDA – *Mic dicţionar academic*. Vol. I, A-Me. Bucureşti : Editura Univers Enciclopedic, 2010. 1502 p.

TD I/1 – *Texte dialectale*. Volumul I, partea 1. Chişinău: Editura „ŞTIINŢA", 1969. 243 p.

TD I/2 – *Texte dialectale*. Volumul I, partea 2. Chişinău: Editura „ŞTIINŢA", 1971. 214 p.

TD II/1 – *Texte dialectale*. Volumul II, partea 1. Chişinău: Editura „ŞTIINŢA", 1971. 303 p.

TD II/2 – *Texte dialectale*. Volumul II, partea 2. Chişinău: Editura „ŞTIINŢA", 1981. 306 p.

TD III/1 – *Texte dialectale*. Volumul III, partea 1. Chişinău: Editura „ŞTIINŢA", 1981. 251 p.

TD III/2 – *Texte dialectale*. Volumul III, partea 2. Chişinău: Editura „ŞTIINŢA", 1987. 193 p.

BDD-A31598 © 2020 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:02:22 UTC)